

'De boeren worden gesteund, de tuinders worden gesteund, de middenstand komt om steun . . . de kleine zelfstandigen roepen om steun, evenals de onderwijzers en andere intellectuelen, en dan vraagt men nog om uitbreiding van de ouderdomszorg. Wij krijgen zo langzamerhand een volk waarin geen enkele man meer is die niet op krukken loopt. En ik vraag mij: is dat nu waarlijk de weg om een krachtig volk te behouden of, waar het zijn kracht verloren heeft, het te kweken? Dat wordt met geld alleen, met het strooien van geld uit de gemeenschap, niet verkregen.'¹

Een sprekende klacht! Maar zij doet ons begrijpen dat Colijn in diepste wezen geen verbondenheid met- en eigenlijk ook maar een matig vertrouwen had in het beleid dat zijn eigen kabinetten onder de druk der feiten hadden moeten voortzetten. Dat drukte op dat beleid een stempel van aarzeling en halfhartigheid. Wat men eigenlijk wilde: het vrije spel der maatschappelijke krachten zijn gang laten gaan, deed men in werkelijkheid niet; en men wilde eigenlijk niet wat men in werkelijkheid deed: ordenen. Het vertrouwen in een andere aanpak ontbrak: niet alleen bij de regeerders, ook bij de meeste economen van professie. Of, aldus Keesing:

'De aanpassing zelve, het herstel van ons concurrentievermogen ten opzichte van het buitenland . . . vormde onder alle omstandigheden het primaire doel van de overheidspolitiek; steun werd slechts verleend in geval van nood, wanneer men met reden moest vrezen dat bedrijven of bedrijfstakken die op zichzelf levensvatbaar waren, ontijdig het slachtoffer der omstandigheden zouden worden. De steunpolitiek droeg dus steeds een secundair karakter. Wat de regering nastreefde, was niet het activeren van de economische bedrijvigheid, maar slechts het conserveren van het bestaande, voorzover dit na de aanpassing een nuttige functie zou kunnen vervullen.'²

Zulks dan allereerst op de belangrijke en door de daling van de prijzen op de wereldmarkt zeer zwaar getroffen sector: landbouw en veeteelt.

De Landbouwcrisiswet, eind juli '34 in haar uiteindelijke vorm afgekondigd, gaf de regering de mogelijkheid, alle producten van land- en tuinbouw alsmede van de veeteelt en van aanverwante bedrijven tot 'crisis-product' te verklaren. Daar vloede dan uit voort dat het productie-, verwerkings- en distributieproces in al zijn fasen kon worden verboden of (daar kwam de ordening in de regel op neer) voorwaardelijk toegestaan. In- en uitvoer kon

¹ Staten-Generaal, Tweede Kamer: *Handelingen 1938-39*, p. 219 (10 nov. 1938). Oud (*Het jongste verleden*, dl. VI, p. 107) voegt in dit citaat nog in: 'De steuntrekkende arbeiders ontvangen in grote mate steun' - woorden die in de *Handelingen* ontbreken. ² F. A. G. Keesing in *Ned. volksh.*, dl. III, p. 181.